

Karda Zoltán

ELSZIGETELT CIGÁNYKÖZÖSSÉG KOVÁSZNA MEGYE DÉLNYUGATI RÉSZÉBEN

Jelen dolgozat egy többlépcsős kutatási program részét képezi, amely mint csoportos kutatás rávilágítást próbál nyújtani a székely tömb és a ma már telyesen román és roma etnikumú Szászföld között élő román és magyar nyelvű cigányság által benépesített területsáv társadalmi-gazdasági és etnikai problémáira. Munkám elkészítésénél felhasználtam a Székely Nemzeti Múzeum dokumentumanyagát, valamint a településen nyert információkat. A kutatás ideje alatt értékes segítséget kaptam Bóér Hunor muzeológustól és Sántha István doktorandustól.

Kovászna megye délnyugati részében, a Baróti hegység déli nyúlványának egy közel öt kilométeres völgyében helyezkedik el Hete település. A Hete patak völgyében kialakult kis település Előpatak fürdőteleptől három, Árapatak községközponttól négy kilométerre helyezkedik el. A település izoláltságát zord hegyvidéki klímaviszonyok és alacsony természetföldrajzi potenciál egészíti ki.

Történelmi háttér

A Baróti hegység középkorban létező nagy kiterjedésű erdőségeit a 19. század második felében tanyák és telepek létesítése révén foltokban kitermelték. A század második évtizedében az adott gazdasági-fejlesztési feltételekhez alkalmazkodva Előpatak és Árapatak irányából román anyanyelvű cigány lakosság települt a völgybe. Az akkor még fakitermeléssel és hagyományos cigánymesterségekkel foglalkozó kis közösség az erdő térvesztése folytán húzódott a völgy felső részébe.

A település első írásos említése Pesty Frigyesztől származik, aki 1864-es monográfiájában Hete néven említi a telepet. A név etimológiája a magyar hétre vezethető vissza, utalva a házak számára, de nem kizárt a településnévnek a német heltből (ami hegyoldalt jelent) való származása sem.

A roma lakosság tömeges letelepedése a térségben jelen századunk első évtizedére helyezhető. Mindez kapcsolatba hozható a származási helyük: Bölön és Árkos társadalmi-gazdasági viszonyaival. A többségi magyarsággal kialakult konfliktushelyzetek és egy könnyebb lét reménye készítette az említett roma lakosságot vándorlásra. A fafeldolgozás mellett seprűk és bádogédények készítésével foglalkozó népesség tényleges demográfiai robbanása századunk második felében, az abortusztörvény életbe lépése folytán következett be. Dr. Binder Pál 1942-ben úgy említi a települést, mint 10–15 román és 30–35 cigány család lakóhelyét. Az 1910-es népszámlálás adatai szerint

Hetén egy 197 fős román anyanyelvű cigányközösség élt a mintegy 35 fős románság mellett. Az 1992-es népszámlálás alkalmával regisztrált 180 fős közösségi lélekszám a tehetősebb vagy munkahelyet kereső cigányság elvándorlásával magyarázható. Az elvándorlás célterületei a fokozatosan elöregedő Oltvölgyi magyar falvak és a községközpont, Árapatak.

A település népességföldrajzi sajátosságai

A település két jól elhatárolható részből áll. Alsó részén öt román és három módosabb cigány család, míg a település felső részében abszolút többséget képező 38 cigány család él. A nemek szerinti megoszlás a népszaporulat egy igen fontos tényezője. A női nem relatív többséget képez (139 fő). Ez a tény, ismerve a gyermekáldás magas értékeit, elővetít egy eddiginél is erőteljesebb népességrobbanást az elkövetkező húsz-huszonöt évben. Korcsoportok szerinti megoszlás tekintetében megfigyelhető a fiatalok korcsoportjának abszolút dominanciája. A 20 év alattiak száma 166, ebből 98-an 11–20 év közöttiek. A fiatalok korcsoportjával ellentétes póluson helyezkedik el a 41–60 illetve a 60 év fölöttiek kategóriája. E két utóbbi az össznépeség 10,8%-át képezi. A nemi érettség korai kitolódása (13–14 év) következtében igen gyakoriak a korai házasságok, és a leányanyak száma is igen magas (28). A településen a családonkénti gyermekszámátlag 5, de gyakoriak a 8–9, sőt 10 gyermekes családok is.

A rendelkezésemre álló adatok alapján megpróbáltam összeállítani egy átlagos család szerkezetét: két 20–35 év közötti felnőtt, három 0–10 illetve két 11–20 év közötti gyermek. A családok többsége kétosztatú, a háromosztatú család viszonylag ritka. Ez a korai elhalálózással valamint ezek magas értékeivel magyarázható.

Társadalmi/közösségi tagolódás

A hetei cigányság társadalmi/közösségi tagolódása eltér a térség cigányközösségeinél tapasztalható tagolódástól. A település vezetői jogokkal felruházott tagja, a bulibasa, a tanult 43 éves írástudó községi tanácsos. Ő képviseli a hetei cigányság érdekeit a községi tanácsban. A település utcánkénti tagolódásának megfelelően a bulibasa után az utcák főnökei (*vicele* - segéd, másodember) következnek. A négy utca (Principalu, Pitești, Izvorului és Felszeg) mindenikének megvan a maga választott vezetője. A közösségi hierarchiában őket követik a családfők, esetleg a család legidősebb embere, majd az elsőszülött fiúgyermek, a legnagyobb leánygyermek, és legvégül az anya. (A hierarchikus rend tükrözi a nők kevésbé fontos szerepkörét a patriarchális közösségben.)

Társadalmi-gazdasági problémák a közösség életében

A térség más nemzetiségeivel nem gyakoriak a konfliktushelyzetek, azonban elszigeteltségükből adódóan jól nyomon követhető a település cigány lakosságának idegenekkel szembeni magatartásmódja. A környező nagyobb

települések – Árapatak, Előpatak, Illyefalva – lakossága passzív ellenállást tanúsít a hetei cigánysággal szemben. Ez részben a Hetéről kiinduló kirajzásoknak tömeges kitelepedéseknek köszönhető. A módosabb cigánycsaládok vagy dolgosabb egyének a környező településeken próbálkoznak érvényesülni. Ez ad szemben az illető települések magyar és román lakossága hátrányos megkülönböztetést alkalmaz: vásárlási lehetőségek leszűkítése (főleg telek és lakás) valamint gazdasági akadályok révén próbálja visszazsírítani a letelepedni óhajtókat.

Az útvonalak között megfigyelhető, egy – ma már megszakadt – kirajzási irány: Illyefalva. A térség legdinamikusabban fejlődő rurális települése visszaszorította a hetei cigányság migráló csoportjait, lehetetlenné téve megtelepedésüket (itt igen fontos tényező a térség föld és ingatlan árainak az utóbbi években bekövetkezett megugrása). Aktív ellenállás, agresszív fellépés a hetei cigánysággal szemben – ez jellemző Illyefalva lakosságára. A közösség és a környező települések viszonya néhány egyéni kontaktusra szorítkozik. Konfliktushelyzetek csak kisebb-nagyobb bűncselekményekből adódnak (lopás, testi sértés, csalás). A belső viszályok fő tényezője a gazdasági helyzet. Súlyos anyagi gondokkal küszködő, a létminimum alatt élő családokon belül igen magasfokú a belső agresszivitás; a kifelé megnyilvánuló ellenséges viselkedés is erre vezethető vissza.

A közösség problémás ügyeiben a bulibasa dönt. Egy fontos jövőbeli konfliktusforrás körvonalazódik a településen. Az anyagi gondokkal küszködő családok előnyös falurészekben lévő telkeit a főként Brassóból származó társadalmi elit hétvégi üdülők létesítése céljából fölvasárolja. Az őslakosság fokozatosan kiszorul a falu aktív életéből. A polarizáció egy jövőbeli elkerülhetetlen folyamat, a konfliktushelyzetek forrása. Kialakulóban van egy szegregációs folyamat, amely társadalmi és etnikai csoportokra osztja a faluközösséget. Ez a földrajzi térben gettósodás formájában valósult meg. A két településrész közti társadalmi és gazdasági szakadék egyre mélyül, ez tükröződik a település infrastruktúrájának egyenlőtlen megoszlásában. A közösségi deviancia kialakulása a gettósodás szövődménye. A deviancia negatív visszacsatolási folyamatokat indított be, így a település infrastrukturális állaga egyre romlik. A külső társadalmi hatásokkal szemben ez a zárt közösség védekező magatartást tanúsít. Ezek között szerepel az idegenekkel szembeni magatartás és a megalapozatlan bizalmatlanság. Az alapvető infrastruktúra hiánya egy bidonville szerkezetű településkép kialakulásához vezetett.

Körvonalazódott egy önmagába forduló közösség képe. Elzártágukból eredő társadalmi kirekesztettségük azonban nem teljes. Ha leszűkített formában is, de létezik társadalmi-gazdasági kapcsolat a környező településekkel. E kapcsolat megszilárdítása képezheti a közösségi fejlődés egyetlen esélyét, s e folyamat mindenképpen a kulturális és közösségi sajátosságok megőrzését kell hogy szem előtt tartsa. A település jelenére rányomja a bélyegét a kilátástalan jövő.